

JAVNI DUG SA ASPEKTA FINANSIRANJA VOJSKE SRBIJE

Miloš Radosavljević¹

Pregledni rad
UDK: 336.14:355(497.11)

Apstrakt

Uslovi savremene ekonomije u kojoj se države suočavaju sa rastućom potrošnjom posledica je velikog broja pogrešnih organizacionih mera ili političkih odluka. Jačanje državne intervencije uslovljava deficitno finansiranje što doprinosi dvostruko bržem rastu javnog duga od ukupnog rasta novčane mase i investicija. Ssitem odbrane, kao deo javnog sektora se karakteriše složenošću posla sa kojom se u svakodnevnom poslovanju susreću rukovodioci pokušava da pronađe najbolja rešenja problema finansiranja organizacije. Pribavljanje sredstava za finansiranje je ključno za funkcionisanje i održivost sistema i otuda potreba da se u ovom radu prikažu osobine zaduživanja kao jednog od načina.

Ključne reči: finansiranje, Vojska Srbije, javni dug.

JEL: H68

Uvod

Reč menadžment vodi poreklo od engleske reči manage što na srpskom znači upravljati ili rukovoditi. Menadžment predstavlja skup aktivnosti kojima se planiraju, organizuju i usmeravaju resursi organizacije radi ostvarivanja njenih ciljeva. Postoji mnogo različitih definicija menadžmenta i njegovih vrsta u zavisnosti od delatnosti koju poslovni sistem obavlja. Funkcija menadžmenta je veoma složena i kompleksna zbog svoje najviše uloge u sistemu jer su mu svi ostali elementi sistema podređeni i zavise od odluka koje iz njega proisteknu. Menadžment je jedna od retkih delatnosti savremenog društva u kojoj računar ne može da zameni čoveka.

Pred menadžment preduzeća stalno se postavljaju novi problemi koje treba uspešno rešiti. Problemi često nastaju neplanirano, u toku samog poslovnog procesa, koji bez obzira na sve zahtevaju prevazilaženje radi nastavka normalnog poslovanja i opstanka organizacije. Relativno sve neprilike kreću ili su izazvane materijalnim odnosno finansijskim nedostacima. Nameće se pitanje, kako nabaviti potrebna sredstva za nastavak poslovnih aktivnosti?

U današnjem svetu i okolnostima koje u njemu vladaju, nerealno je očekivati da se poslovna organizacija finansira samo iz sopstvenih izvora. Kada iz bilo kog razloga dođe do nedostatka novca, menadžment traži način za obezbeđivanje neophodnog iznosa kojim će se podmiriti novonastala potreba. Ako taj novac nije moguće naći unutar sistema, tada se potrebe podmiruju na finansijskom tržištu. Na finansijskom, kao i tržištu roba i usluga, nalaze se ponuda i tražnja. U odnosu na uslove pod kojima se zajam nudi, zavisi koji i pod kojim uslovima će biti prihvaćen. Zaduzivanje kod drugih poslovnih subjekata je

¹ Radosavljević Miloš, Univerzitet odbrane u Beogradu, Ulica Pavla Jurišića Šturma br. 33, Beograd, Srbija, Email: milos.radosavljevic@gmail.com

način da se pribave potrebna sredstva koja nedostaju. Dakle, da bi se došlo do dodatnog novca, neophodno je stvaranje duga, ali to ne mora da znači štetnost za poslovanje. Naprotiv, osim što ovakav način finansiranja dozvoljava da se završi započeti poslovni proces, organizacija ima benefite u smislu povećanja njene tržišne vrednosti, o čemu će biti više reči kasnije.

Pored standardnih načina zaduživanja kroz pozajmice tj. kredite, već više decenija, kako u inostranstvu tako i kod nas, postoji emisija hartija od vrednosti kao način za obezbeđivanje dodatnog izvora finansiranja. Isto tako, za organizaciju koja ima viška novčane mase, a koju, logično, želi da uloži, kupovina hartija od vrednosti predstavlja dodatni izvor prihoda. Ovim instrumentom menadžmenti oba preduzeća postižu svoje ciljeve zbog kojih su izašli na tržište.

Pravna regulativa javnog duga

Osnovna karakteristika savremenih privreda je rast deficita budžeta i stalni rast javnog duga (Milojević, 2017). Države su često primorane da intervenišu na poljima: proizvodnje, istraživanja i razvoja, obrazovanja, zaposlenosti i drugim vidovima socijalnog delovanja za šta je neophodno izdvojiti velika dodatna novčana sredstva. Često situacije poput nemogućnosti izmirenja trenutnih obaveza i vanrednih rashoda ili vremenskog nepoklapanja javnih prihoda i rashoda iziskuju dodatno zaduživanje javnog sektora. Do stvaranja odnosno povećanja javnog duga dolazi, takođe, usled nestabilnih političkih kretanja koja direktno zahtevaju povišena ulaganja u vojsku. Sve navedeno utiče da javni dug izaziva posledice koje se najviše odražavaju na manje razvijene države koje su prinuđene, ponekad i nekontrolisano, da posegnu za zaduživanjem.

Osnovni razlozi su: nerazvijeno finansijsko tržište, slabo razvijen bankarski aparat, nizak *per capita* dohodak, teškoće u plasmanu vrednosnih papira i dr (Milojević, 2017). Izuzetno je važna saradnja sa Međunarodnim monetarnim fondom u prevazilaženju ovih problema i prihvatanje saveta za uspešno smanjenje javnog duga.

Javni dug Republike Srbije, Zakonom o javnom dugu nastaje po osnovu:

- ugovora koje zaključi Republika Srbija,
- hartija od vrednosti,
- preuzetih obaveza,
- garancija koje je dala i
- duga lokalne vlasti (za koji takođe garantuje).

Republika Srbija radi podsticanja dinarske štednje građana emituje novi vid dugoročnih hartija od vrednosti - štedne obveznice. Razvoj novog segmenta tržišta državnih hartija od vrednosti ima za cilj povećanje poverenja domaćih investitora i učešća domaćih izvora finansiranja u finansiranju budžetskih potreba Republike Srbije.

Ulaganje u štedne obveznice predstavlja najsigurnije ulaganje za državljane Republike Srbije zato što je isplata ovih obveznica u potpunosti garantovana od strane Republike Srbije. Štedne obveznice omogućavaju građanima Republike Srbije investiranje u državne hartije od vrednosti bez posredničkih troškova i sticanje prinosa bez rizika. Ove obveznice mogu kupovati domaća punoletna fizička lica, investitoru se garantuje godišnja

isplata kamate u unapred određenom periodu do roka dospeća, kao i isplata nominalne vrednosti obveznice na dan dospeća. Štedne obveznice su denominovane u dinarima i evrima, nominalna vrednost dinarskih iznosi 2.000 dinara, a evro glasi na 100 evra. Rok dospeća je dve, tri, pet i deset godina. Kamatna stopa varira u zavisnosti od ročnosti. Ovim obveznicama trguje se samo na primarnom tržištu (nema ih na sekundarnom). Jedan investitor može kupiti najviše 5.000 štednih obveznica denominovanih u dinarima po jednoj emisiji odnosno 500 štednih obveznica denominovanih u evrima po jednoj emisiji.

Slika 1. Kuponska stopa

ЕМИСИЈА ШТЕДНИХ ОБВЕЗНИЦА КУПОНСКА СТОПА НА ГОДИШЊЕМ НИВОУ		
РОЧНОСТ	ДИНАР	ЕВРО
2 године	4,00%	1,00%
3 године	4,50%	1,75%
5 година	5,25%	2,50%
10 година	6,25%	4,00%

Izvor: www.javnidug.gov.rs

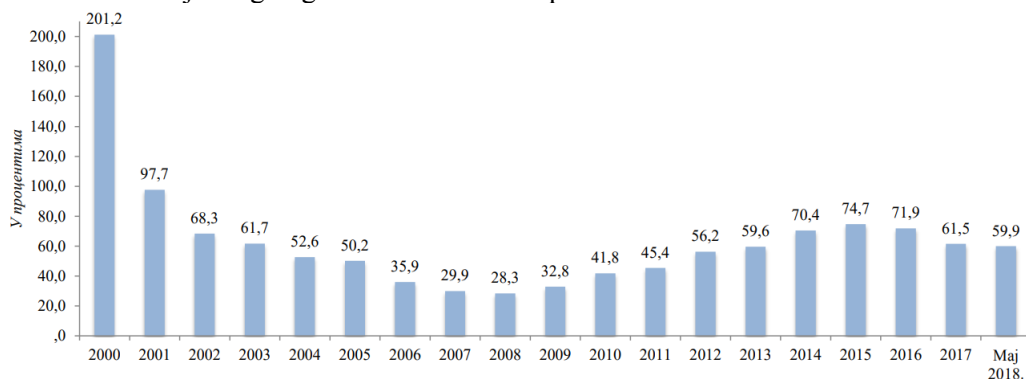
Što je rok dospeća obveznice veći i kamatna stopa se povećava, time država nastoji da zadobije sredstva na što duži rok stimulišući investitore većim prinosom.

Stanje javnog duga u Republici Srbiji

Stvaranje duga kao ekonomska aktivnost države prvenstveno uzima u obzir mogućnost vraćanja (Milojević, 2018). Da bi se država zadužila na pravi način neophodno je, pre svega, napraviti proračun o mogućnosti vraćanja i isplativosti konkretnog zajma, a što direktno ukazuje na snagu privrede. Dug treba rasporediti tako da se vraća u skladu sa vremenskom dinamikom prihoda. Pri tome treba paziti na period otplate tj. rasporediti vraćanje duga ravnomerno, bez naglog opterećivanja izvesnog vremenskog intervala jer tada može doći do destabilizacije i mogućeg kraha celog finansijskog sistema, a samim tim i države. Sve dok se prihodima od pozajmljenih sredstava uspešno mogu finansirati dugovi od kojih su nastala, taj zajam je isplativ.

Savremena država prvenstveno treba da bude orjentisana ka jačanju privrede, a samim tim da se u tu svrhu kreiraju njena zaduživanja. Svaka, a posebno pozajmljena sredstva ne smeju da miruju već da se uvek kreću i iznova ulažu kako bi se uvećavala. U protivnom, stvara se oportunitetni trošak propuštene šanse. Tipično za današnje uslove poslovanja je veliki i čest broj ciklusa obrta sredstava kao i agresivni način finansiranja kojim se maksimizuje profit. Međutim, javni dug ne mora samo da prikuplja novac za investicije već on može biti kreator novog novca tako što će biti pozajmljen po većoj kamatnoj stopi od one po kojoj je uzet. Tako se opet dolazi do principa ekonomičnosti koji je u ovom slučaju ispunjen, a to je, najkraće, da su prihodi veći od rashoda. Najveći efekat se postiže kada se takav novac usmeri ka najdeficitarnijem sektoru društva i rešavanju gorućih problema.

Slika 2. Učešće javnog duga u bruto domaćem proizvodu

Izvor: www.javnidug.gov.rs

Ovakvo kretanje javnog duga prouzrokovano je različitim političkim i ekonomskim kretanjima kao što su: smene vlasti, političke destabilizacije u svetu i regionu, tranzicija, ekonomska kriza i sl. Javni dug naše države u XXI veku beleži oblik latiničnog slova „v“ tako da zaključujemo da je njegov udeo od 2000. drastično pao (za polovinu) i nastavio pad do 2008. kada je bio samo 28,3% BDP-a. Tada počinje rast i traje sve do 2015. gde dolazi do sloma negativnog trenda i postepenog smanjivanja i stabilizacije. Tako po poslednjem preseku na dan 31.05.2018. ove godine iznosi 59,9% BDP-a što bi bilo 24.450.941.229 evra.

Struktura javnog duga bolje se može sagledati kroz podelu na direktne i indirektne obaveze odnosno unutrašnji i spoljni dug.

Tabela 1. Struktura javnog duga na dan 31.05.2018.

A. Direktne obaveze	mil. evra
Unutrašnji dug	9.740,7
Spoljni dug	12.692,9
A.Ukupno direktne obaveze	22.433,6
B. Indirektne obaveze	
Unutrašnji dug	165,4
Spoljni dug	1.526,9
B. Ukupno indirektne obaveze	1.692,4
Ukupan javni dug A+B	24.125,9
Učešće javnog duga u BDP-u	59,9

Izvor: www.mfin.gov.rs

Kao kandidat za ulazak u Evropsku uniju i saradnik sa MMF-om, našoj državi nije dovoljna samo procena po domaćim već i po međunarodnim standardima. Tako se javni

dug posmatra kroz nacionalni metod tj. Zakon o javnom dugu, a sa druge strane kao bruto dug sektora države odnosno metodom EU - Mاستrihtskim kriterijumom.

Tabela 2. Uporedni pregled stanja javnog duga na dan 31.05.2018.

	Nacionalna metodologija (Zakon o javnom dugu)	Bruto dug sektora države (Metodologija EU - Mاستriht kriterijum)
	mil din.	mil din.
Ukupne direktne obaveze	2.650.774,2	2.576.194,3
Garantovani dug	172.653,5	96.511,4
Ostali dug sektora države	0,0	337,5
Dug lokalne vlasti	27.318,6	65.719,7
Dug institucija socijalnog osiguranja	0,0	0,0
Ukupno	2.850.746,2	2.738.763,0

Izvor: www.mfin.gov.rs

Finansiranje sistema odbrane

Za funkcionisanje vojske uvek je bio potreban veliki novac zbog njenih specifičnih zadataka i njihovih obima. Prvenstveno, ono što je nužno su plate zaposlenima u vojsci. Od 2011. Republika Srbija ima profesionalni vojsku koja je zamenila vojsku na služenju vojnog roka. Ovaj postupak doveo je do toga da kvalitet i brzina izvršenja zadataka kao i ukupna operativna sposobnost budu podignuti na zavidan nivo. Međutim, to predstavlja ogroman izdatak, do tada neviden, za koji se moralo naći sredstava jer za razliku od dotadašnje prakse vojnici nisu bili u radnom odnosu.

Dalje, tu su namenska sredstva i oružje koji su sastavni deo svake vojske. Namenske vojne industrije skupo naplaćuju svoje proizvode zbog specifičnosti izrade, materijala koji se upotrebljavaju i konstantnih istraživanja i ispitivanja, koja zahtevaju ulaganja. Sve to ulazi u cenu proizvoda koji vojska mora da nabavlja i zadržava u velikim količinama, što implicira još veću sumu novca u te svrhe (Jovićević, Milojević, 2007).

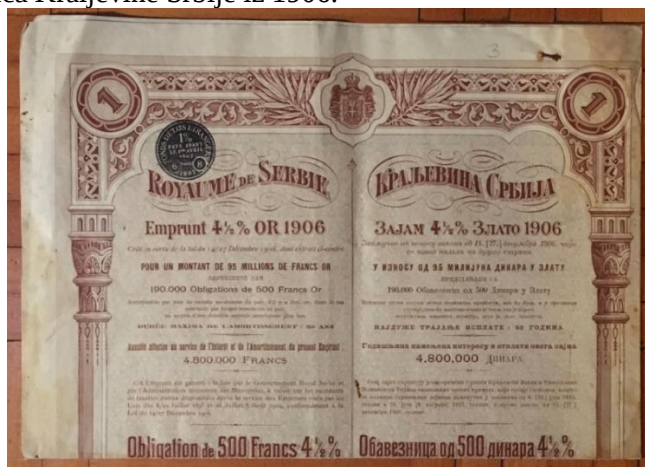
Važnost finansiranja vojske iz pozajmljenih izvora dokazuje se prvi put i kada je to bilo najpotrebnije. U Prvom svetskom ratu, kada se srpska vojska povukla u Grčku, nije bilo materijalnih resursa koji bi se mogli crpeti u cilju egzistencije, što je u tom trenutku bilo preko potrebno. Tada je kralj Petar I Karadorđević prodao obveznice koje je Kraljevina Srbija kupila od Švajcarske i tim novcem obezbedio namirnice od životnog značaja za srpsku vojsku.

Slika 3. Srpski vojnici pored topa

Izvor: www.opengrow.com

Slika 4. Obveznica Kraljevine Srbije iz 1906.

Izvor: www.kupindo.com

Vojni izdaci današnjice predstavljaju priličan teret za budžet. Sama činjenica da je vojska kod nas u najvećoj meri potrošač dovoljno govori o tome koliko je ona opterećenje (Jovićević, Milojević, 2007). Iako je vojska „skupa igračka“ ona je nužna radi očuvanja bezbednosti države i stabilnosti u regionu bez obzira na vreme u kom živimo. Zato u nju treba neprestano ulagati (Jovićević, Milojević, 2007). Trenutno su u planu nabavke sredstava različitih namena za većinu specijalnosti u vojsci kojima je modernizacija neophodna kako bi smo bili dostojan rival u svetskoj tri oružanih sila. Vode se pregovori oko nabavljanja PVO sistema „S 300“, vojna eskadrila pojačana je sa 6 „migova 29“ dobijenih od Rusije, a razmatra se i mogućnost slanja postojećih na remont. U toku je nabavka 4 borbena helikoptera „Mi 17“ i isto toliko „Mi 15“. Takođe, Srbija je kupila i 740 pušaka „SKAR-L“. U skorije vreme moglo bi se očekivati uvođenje u operativnu upotrebu i domaćih sistema poput samohodne haubice 155mm „NORA“ i borbenog vozila „Lazar“.

Slika 5. MiG-29

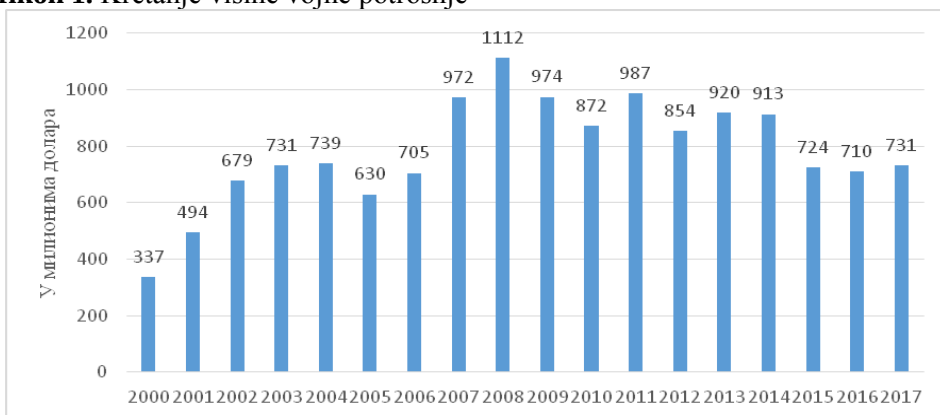

Izvor: www.pinterest.com

Ukupan vojni budžet za 2018. treba da bude veći za 25% u odnosu na prošlu godinu i on trenutno iznosi 591,3 miliona evra. Za modernizaciju i remont sredstava naoružanja i vojne opreme predviđeno je nešto preko 20,6 miliona evra od čega je 15,7 miliona za mašine i opremu, a ostatak ide na specijalizovane usluge. Sa 637 hiljada evra finansiraće se izgradnja hangara na aerodromu Niš. Početkom 2019. godine Vojska Srbije će primiti na upotrebu prvi od 6 naručenih višenamenskih helikoptera „H145M“ koji su naručeni krajem decembra prošle godine. Do kraja 2020. za sve moguće radove i nabavke vezane za 10 lovačkih aviona MiG-29 najavljeno je da će se potrošiti oko 185 miliona evra.

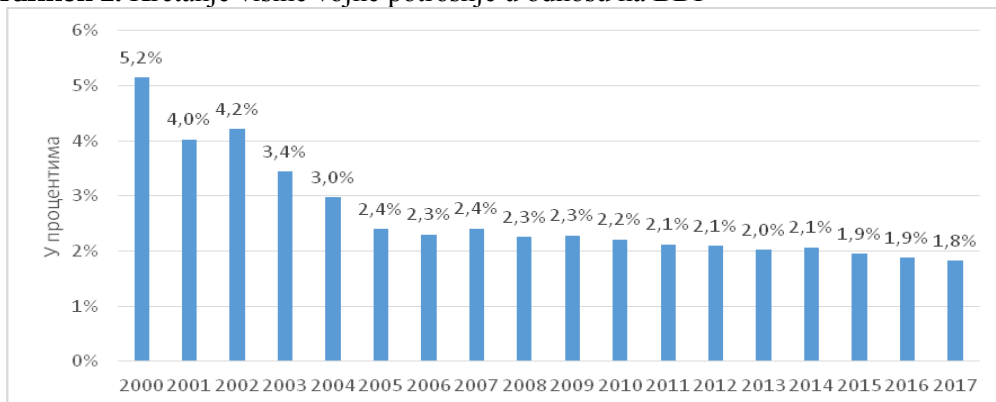
Kako se kretala visina i odnos vojne potrošnje najbolje se uočava pregledom od 2000. do 2017.

Grafikon 1. Kretanje visine vojne potrošnje

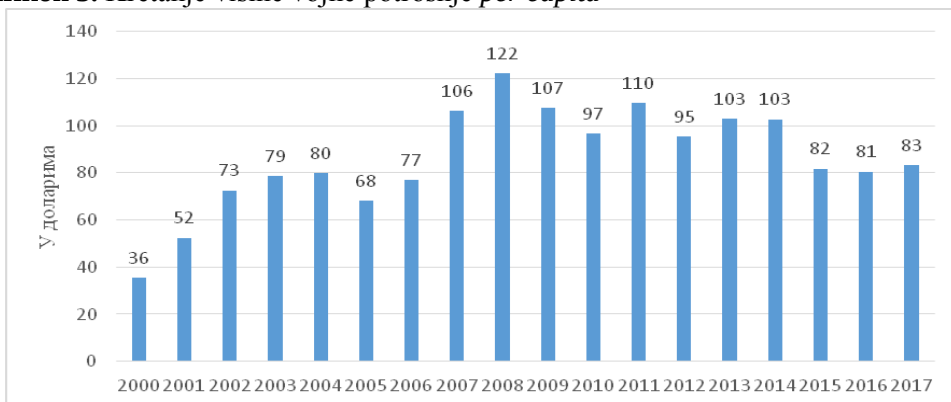
Izvor: www.sipri.org

Grafikon 2. Kretanje visine vojne potrošnje u odnosu na BDP

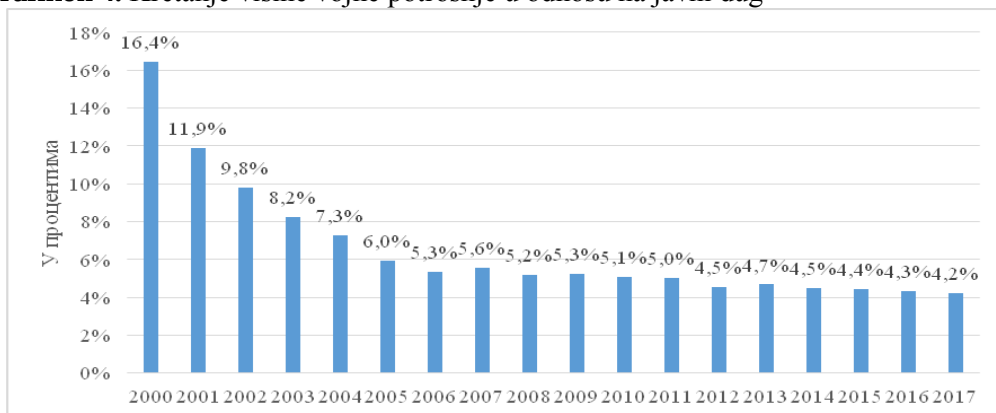
Izvor: www.sipri.org

Grafikon 3. Kretanje visine vojne potrošnje *per capita*

Izvor: www.sipri.org

Grafikon 4. Kretanje visine vojne potrošnje u odnosu na javni dug

Izvor: www.sipri.org

Zaključak

Ne postoji oblast društvenog delovanja koja se kroz istoriju nije menjala. Isti slučaj je i sa finansijskim tržištima koja sve vreme napreduju i razvijaju se u različitim delovima sveta, a i kod nas. Najviše je urađeno na polju širenja, dostupnosti i glavno, tehnološkog napretka koji je osnov efikasnosti. Globalizacija je tesno povezala ceo svet i omogućila saradnju. Države su dobile mogućnost da ne zavise same od sebe ili nekoliko drugih, već su dobile veliku šansu izbora. Ova činjenica je posebno važna zbog formiranja pozitivne klime i zdrave konkurencije na svetskom tržištu. Kada državi postane potrebna dodatna količina novca, mora se postarati da do nje dođe, a to će učiniti kroz javni dug. Javni dug se formira prikupljanjem sredstava od subjekata na tržištu, koji će u propisanom roku biti vraćen uvećan za iznos kamate. Na taj način se investira ili kreira nova novčana masa, a ono što je najvažnije ispoštovati je princip ekonomičnosti. To podrazumeva da je prihod od pozajmljenih sredstava veći od rashoda koji su nastali po osnovu njihovog pribavljanja.

Ulaganje u vojsku je neminovno jer kako kaže narodna poslovice „ko ne hrani svoju vojsku - hraniće tuđu“. Da ne bi došlo do toga, mora se održati pozitivan tok izdvajanja novca za namene odbrane, a posledično i povećanje operativne sposobnosti. Ključnu ulogu igra privreda koja treba da iznese glavninu tereta, ali kada manjka količina sredstava uvek je tu javni dug.

Literatura

1. Mirjanić B. 2013. Finansijska tržišta, Beograd.
2. Erić D, Đukić M. 2012. Finansijska tržišta u uslovima krize, Beograd.
3. Đukić Đ. 2012. Bankarstvo i kriza, Beograd.
4. Milojević I. 2017. Fiskalna konsolidacija računovodstvenog sistema budžeta, Beograd.
5. Ivanišević M. 2011. Poslovne finansije, Beograd.
6. Ćirović M. 2006. Bankarstvo, Beograd.
7. Fabozzi F. Peterson Drake P. 2009. Finance, Hoboken, New Jersey.
8. Jovićević P, Milojević I. 2007. Metodološki aspekt formiranja cena sredstava naoružanja i vojne opreme u sistemu odbrane.

Internet izvori:

1. www.belex.rs
2. www.javnidug.gov.rs
3. www.mfin.gov.rs
4. www.scindeks.ceon.rs
5. www.pogo.org
6. www.sipri.org

PUBLIC DEBT FROM THE ASPECT OF FINANCING THE ARMY OF SERBIA

Miloš Radosavljević²

Abstract

The conditions of a modern economy in which countries face increasing spending are the result of a large number of wrong organizational measures or political decisions. Strengthening state intervention is conditioned by deficit financing, which contributes to double the faster growth of public debt than the overall growth of money supply and investments. The defense component, as part of the public sector, is characterized by the complexity of the work that everyday business managers encounter, trying to find the best solutions to the problem of financing the organization. Fundraising for financing is crucial for the functioning and sustainability of the system, and hence the need to show the characteristics of borrowing in this paper as one of the ways.

Key words: *financing, Serbian Army, public debt.*

Datum dolaska (Date received): 18.07.2017

Datum prihvatanja (Date accepted): 12.08.2017

² Radosavljević Miloš, University of Defense, Pavla Jurišića Šturma street no. 33, Belgrade, Serbia, Email: milos.radosavljevic@gmail.com